

JÜRGENAS MANTHEY

Gimė 1932 metais Forste (Lužicoje). Dirbo Heseno žemės radijo literatūros redakcijos vedėju, Rowohlto leidyklos vyriausiuoju redaktoriumi, Rowohlto literatūros žurnalo bei knygų serijos „das neue Buch“ (liet. „naujoji knyga“) leidėju. 1986–1998 m. – Eseno universiteto visuotinės ir lyginamosios literatūros profesorius. Gyvena Miunsteryje, publikuoja knygas ir literatūros kritikos straipsnius. Reikšmingesni autoriaus darbai (antraštės išversos į lietuvių kalbą): „Karaliaučius. Pasaulio piliečių respublikos istorija“ (2005), „Hansas Fallada – atsiminimai ir fotodokumentai“ (1963), „Jeigu žvilgsniai galėtų liudyti“ (1983), „Vokietijoje ir aplink Vokietiją“ (1995), „Achilo nemirtingumas. Apie pasakojimo kilmę“ (1997).

Karaliaučius

Pasaulio piliečių respublikos istorija

JÜRGENAS MANTHEY

Manychiau, kad Karaliaučiaus reikšmė iki šių dienų Vokietijai, Europai ar net pasauliui geriausiai gali būti atskleista priartėjant prie bene garsiausio šio miesto gyventojų Immanuelio Kanto. I. Kanto gyvenimas prasidėjo ir baigėsi Karaliaučiuje: čia jis 1724 m. gimė ir 1804 m. mirė. Nepaisant įvairių universitetų kvietimų dirbti, kur I. Kantas būtų gavęs trigubai didesnę atlyginimą negu Karaliaučiuje, jis beveik nebuvo išvykęs iš šio miesto, išskyrus trumpas išvykas į apylinkes, kur kurį laiką dirbo namų mokytoju. Vienas toks kvietimas buvo gautas iš Erlangeno miesto, kuriame tuo metu, kaip ir J. W. Goethe's klestėjimo laikotarpiu Veimare, gyveno ne daugiau kaip 6 000 gyventojų. Karaliaučius dar 18 a. pradžioje turėjo apie 40 000 gyventojų ir buvo dvigubai didesnis už Berlyną. I. Kanto veiklos laikotarpiu mieste jau buvo apie 55 000 gyventojų. 1762 m. į Karaliaučių atvykusį mylimiausią 18-metį I. Kanto mokinį Herderį šis miestas išsyk pakėrė: „Tai buvo nepakartojamas įspūdis. Kai atvykau iš savo tyliojo Mohrungeo miestelio į šį didžiulį, pilną įvairių amatų, garsų ir verslų miestą! Kaip aš viskuo žavėjaisi! Koks didelis jis man atrodė!“

Taigi turėtume klausti, ne kuo I. Kantas buvo svarbus Karaliaučiu, bet ką Karaliaučius reiškė I. Kantui ir kuo jis jį prikaustė. Netgi galima būtų klausti, ar ne Karaliaučiaus dėka I. Kantas tapo svarbiausiu naujųjų laikų filosofu, kaip Atėnų dėka Platonas tapo svarbiausiu antikos laikų filosofu.

Viena svarbiausių 20 a. filosofų Hannah Arendt, kilusi iš Karaliaučiaus žydų šeimos, viešnegės Vokietijoje metu 1964 m. pasakojo: „Savo mąstymu esu tikra Karaliaučiaus atstovė.“ Galima būtų rasti daugybę panašių įvairių mokslininkų posakių. Norėčiau paminėti tik porą, kuriuose taip pat minimas Berlynas. Garsusis filosofas Hegelis 1828 m., t. y. likus trejiems metams iki mirties, rašė, jog Vokietijoje tėra tik du miestai, kuriuose „gali klestėti dvasia, genialumas ir išmintis“, – tai Karaliaučius ir Veimaras. Toks pareiškimas, žinoma, buvo nukreiptas prieš Berlyną. Po kurio laiko pirmą sykį Berlyne apsilankiusi rašytoja Fanny Lewand, kilusi iš Karaliaučiaus žydo vyno prekyvio šeimos, pasakojo: „Berlyne su didžiuliu nuolankumu nuolat kalbama apie gyvenimą rūmuose, o mes Karaliaučiuje daugiau kalbame apie vyriausybės darbą, ir tai darome gana kritiškai. O tai, kaip ji leidžia su savimi elgtis biurokratams ir kariškiams, Karaliaučiuje būtų neįsivaizduojamas dalykas.“

Hannah Arendt pažymėjo, kad ilgoje filosofijos istorijoje I. Kantas pirmasis nuo Sokrato laikų praktikavo mąstymą ne dėl mąstymo, pažinimo ar savišvietos, bet labiau stengėsi užmegzti diskursą su miesto gyventojais. I. Kantas ėjo dar toliau negu Sokratas. Jis rašė: „Sokrato dialogas nebuvo pokalbis, nes vienas visuomet yra mokytojo pozicijoje. O pokalbyje negali būti mokytojo ar mokinio, nes abu jie keičiasi mintimis (*in commercio*).“ Rašydamas apie *in commercio* kaip apsieitimo mintimis sąvoką jis pavartoja terminą, kuris paplitęs tarp pirklių ir tokiu būdu tarsi veda pokalbį turgaus aikštėje – miestelėnų gyvenimo centre.

Todėl visai nenuostabu, kad randame tokius I. Kanto žodžius: „Žmogaus paskirtis slypi bendravime.“ Tokio bendravimo prielaidos yra savęs paties suvokimas ir pasirengimas įsijausti į kitą asmenį. I. Kantas dažniau vartoja terminą *Mitteilsamkeit* (liet. komunikabilumas, kalbumas, šnekumas). Štai citata, rodanti, kokios svarbios I. Kantui buvo bendravimo (*Umgaenglichkeit*) formos: „Mes skaitome laikraščius, kad galėtume būti pasirengę bendrauti su kitais, skaitome mokslines knygas, kad būtume pasiruošę viešai bendrauti visuomenėje. Skaitome apie bendravimo kultūrą, nes norime tobulinti savo išraiškos, manierų, jautrumo ir bendravimo savybes.

Dabinamės, renkamės baldus, statome. Visos šios pastangos vienija visus žmones.“

Negyvenamoje saloje sutiktas žmogus neturėtų skonio, nes, pasak I. Kanto, skonis išugdomas tik supančios visuomenės kaip *sensus communis aestheticus*. „Tik visuomenėje žmogui svarbu būti ne tik šiaip žmogumi, bet kultūringu žmogumi (civilizacijos pradžia); o toks laikomas žmogus, kuris stengiasi pateikti savo norus kitiems ir kuriam nepatinka subjektas, kuris bendruomenėje nesivadovauja tokiu pat skoniu.“

I. Kanto santykis su Karaliaučiumi taip pat buvo grindžiamas estetika. Jo apdaras irgi buvo tarsi estetinis ženklas jį supančiai aplinkai, su kuria jis siekė bendrauti. Kiti jo laikmečio profesoriai ir docentai dėvėjo tamsius kostiumus (teologų juodus ir magistrų pilkus apdarus), o I. Kantas vengė atrodyti kaip mokytojas. Jis rengėsi pagal vyraujančią madą ir vadovavosi principu: „Geriau atrodyti kaip pamišusiam dėl mados, negu visiškai nemadingam.“ Karaliaučiuje jis buvo pramintas „elegantiškuoju magistru“. Panašiai jis būdavo apsirengęs ir auditorijoje. Jis nesistengė savo studentams atrodyti kitaip, negu atrodė kitur, nors jo apdarai dėl taupymo buvo gana susidėvėję.

Atrodydavo, kad I. Kantas auditoriją traktavo tarsi turgaus aikštę, o turgaus aikštę – kaip auditoriją. Yra išlikęs vieno jo studento prisiminimas apie I. Kanto aiškinimą, kaip derėtų elgtis su gracija, kad neužtenka tik mandagumo, pagrįsto rūmų manieromis ir iškalbingumu, bet svarbiau paisyti „miestiškumo“.

Miesto žmogus yra pilietis, miestelėnas. Kitokia miestelėno sąvoka I. Kantui neegzistavo. Dvasininkijos ir bajorijos jo visuomenės teorijoje nėra. Miestelėno tobulėjimas jam reiškė tapsmą pasaulio piliečiu, o ne aukštesnes tarnautojo pareigas.

I. Kantas kasdien išeidavo į visuomenę. Jis mėgdavo drauge su kitais valgyti viešbutyje, netrukus tapo ir už Karaliaučiaus ribų pagarsėjusių salonų pažiba. Kai jam sukako 63 metai ir jis pagaliau įstengė įsigyti namą, kasdien kviesdavo vis kitus svečius, su kuriais nuo 13 iki 16 val. prie pietų stalo šnekučiuodavosi apie viską, išskyrus filosofiją ir privačius dalykus, nepaisant to, kad būdamas profesoriumi

ir kurį laiką universiteto rektoriumi neturėjo reprezentacinių išlaidų fondo bei galimybės pasinaudoti mokesčių lengvatomis.

I. Kantas rašė: „Aš dar pasiliksiu šiame Karaliaučiaus aukso amžiuje, šioje pasaulio piliečių dvasios respublikoje, kurioje galioja piliečių konstitucija, pagal kurią valstybės vadovas yra tik teisės garantuojantis piliečių atstovas. Rašau apie pasaulio piliečių respubliką, nes tikiuosi, kad kada nors visame pasaulyje paplis tokios respublikos.“ Pats I. Kantas suprato, kad tai nerealu.

Tuometinis Karaliaučiaus vyriausiasis burmistras buvo Theodoras Hippelis. Jis dažnai lankydavosi pas I. Kantą prie pietų stalo ir buvo laikomas didžiuoju nepažįstamuoju šiame mokslininkų mieste prie Priegliaus upės krantų. Karaliaučiaus vyriausiojo burmistro pareigos tuomet prilygo J. W. Goethe's einamoms ministro pareigoms Veimare. Į šias pareigas skirdavo pats karalius – Frydrichas Didysis. Beje, karalius po karūnavimo 1740 m. vengė lankytis Karaliaučiuje, nes buvo įsiutęs dėl šio miesto piliečių savimonės ir opozicinių nuotaikų. Taigi T. Hippelis buvo karališkasis pareigūnas, tačiau tai ne trukdė jam politiniuose raštuose kritikuoti monarchijos, kad ji esanti beteisių pavaldinių valstybė, besivystanti demokratijos link. Net dviejose knygose jis, nors buvo viengungis, pasisakė už moterų emancipaciją. Jis buvo autorius ir moderniausio 18 a. vokiečių romano „Lebenslaufe nach aufsteigender Linie“ („Biografijos kylančia tvarka“), kuriame gausu humoro ir kritikos karaliams bei kunigaikščiams. Šis romano žanras, deja, nesulaukė deramo pripažinimo. Tam sutrukdė ir dorovingasis šviečiamojo laikotarpio J. W. Goethe's romanas. Nepaisant to, vokiečių literatūroje buvo T. Hippelio pasekėjų, ryškiausi jų – Jeanas Paulis ir 20 a. Arno Schmidtas.

Kitas šios pakilios epochos Karaliaučiuje atstovas buvo ryškus I. Kanto konkurentas – nors kartu ir nuoširdus jo draugas – Johanas Georgas Hamannas. Jo svarba vokiečių literatūrai iki šių dienų nepakankamai įvertinta. Be J. G. Hamanno nebūtų buvę nei *Audros ir veržimosi* judėjimo, nei romantiškosios epochos, taigi nebūtų buvę ir „ankstyvojo“ J. W. Goethe's. Niekas kitas Vokietijoje nebuvo taip išugdęs kalbinės sąmonės. J. W. Goethe planavo pats publikuoti J. G. Hamanno kūrinis kaip pripažinimo ir dėkingumo ženklą.

Apie tai galima perskaityti J. W. Goethe's autobiografinėje knygoje „Poezija ir tikrovė“ („Dichtung und Wahrheit“).

Su J. G. Hamanno raštais J. W. Goethe susipažino Strasbūre per I. Kanto mokinį ir J. G. Hamanno pasekėją bei jo idėjų propaguotoją Johanną Gottfriedą Herderį. Kartu su I. Kantu J. G. Herderis buvo svarbiausias šviečiamojo laikotarpio Vokietijoje autorius, kurio darbai turėjo didžiulę įtaką. Utriruojant būtų galima sakyti, kad I. Kantas buvo modernizmo idėjinis vadovas, o J. G. Herderis – postmodernizmo emocionalusis vedlys. Jis buvo nusistatęs prieš centralizuotą valdžią, ypač Prūsijos, ir prieš filosofines sistemas. Jam labiausiai patiko rašyti apie lygiaverčius žmones ir tautas, gyvą įvairovę, apie ypatingus ir subjektyvius dalykus. Dar būdamas Karaliaučiuje jis svajotojavo nuvykti į Rygą ir ten tapti tuo, kuo J. Kalvinas buvo Ženevoje ar H. Cvinglis (H. Zwingli) Ciuriche – reformuotoju, respublikonu ir regentu. Tačiau, perkalbėtas J. W. Goethe's, J. G. Herderis atsidūrė Veimare. Čia jis pradėjo skaityti kunigaikštį kritikuojančias ir prieš bajoriją nukreiptas paskaitas. J. W. Goethe net juokavo, kad po tokių paskaitų hercogui derėtų atsistatydinti.

Kuo gi galėtų būti pagrįsta neregėta šio miesto svarba kosmopolitiškam filosofijos, politikos ir literatūros supratimui? Trumpai apžvelkime miesto istoriją. Iš pradžių Liubeko pirkliai planavo čia įkurti antrąją Liubeką, tačiau teritorija, kurią jie pasirinko, priklausė vokiečių riterių ordinams, kurie neketino liubekiečiams suteikti tiek pilietinių teisių, kiek šie tikėjosi. Taigi nuo pat miesto įkūrimo prieš 751 metus čia valdė dvi nuolat konkuruojančios interesų grupės. Taip pat reikia pabrėžti, kad ordinų įkurta valstybė buvo moderniausia ir efektyviausia to laikotarpio viduramžių valstybės valdymo forma. Konkrečiam laikotarpiui ordino paskirti valdytojai – didžiausią jų dalį sudarė bajorai – buvo dvasininkai, todėl negalėjo turėti privačios nuosavybės ir kurti šeimos. Tad visos jų pastangos buvo nukreiptos į tinkamą valstybės valdymą bei valstybės gerovę. O tai, žinoma, įpareigojamai veikė ekonominių paskatų vedamus pirklus. Ordinas buvo stiprus ir sumanus varžovas, prieš kurį nebūtų įmanoma kovoti jėga. Taigi vis daugiau konkurencinių dalykų perėjo į juridinį lygmenį. Buvo kovoje žodžiais, argumentais, ekspertų

išvadamis, traktatais bei teorijomis – tai turėjo paveikti labiau negu pavienių konfliktų sprendimai. Tai savaip stiprino piliečių juridinį sąmoningumą ir reikalavo nemažų proto pastangų.

Palaipsniui vis daugiau problemų ėmė kilti dėl ordino valstybės dvasinės konstitucijos, nes vis daugiau ordino narių slapta tuokėsi. 1523 m. didysis ordino magistras kreipėsi į M. Lutherį ir paprašė patarimo. Jis patarė ordiną perorganizuoti į vakarietiško tipo hercogiją. Tai buvo atlikta 1525 m. ir Prūsija tapo pirmąja protestantiška valstybe. Šis didysis magistras ir pirmasis hercogas Albrechtas žengė dar vieną ypač svarbų ir didžiulį žingsnį: 1544 m. įkuriamas universitetas. Iki 20 a. Karaliaučius buvo vienintelis Baltijos jūros pakrantės prekybos miestas, turintis universitetą – jo neturėjo nei Hamburgas, nei Bremenas, nei Liubekas, nei Ryga.

Tokiu būdu iškilo dar viena įtakinga jėga. Kadangi dar nebuvo visiškai įsitvirtinusios protestantiškos doktrinos, universitetas nuolat inicijuodavo kritiškus viešus debatus. Karaliaučiaus dvasinei ir politinei atmosferai įtaką darė trys faktoriai – tai nuolatinė verslo, mokslo bei valdžios kova bei kompromisai. I. Kantas teigiamai vertino tokią trintį, nes, jo manymu, tik interesų kovoje gali gimti kompromisai.

1618 m. paveldėjimo būdu Prūsija atiteko Brandenburgo kunigaikštystei. Tai dar labiau sustiprino nesutarimus tarp Karaliaučiaus ir Berlyno, ypač po to, kai 1701 m. Karaliaučiaus kunigaikščiai buvo karūnuoti. Karaliaučius nuolat spaudė monarchus paskelbti konstituciją, o tai vis labiau stiprino politinį priešišumą. Turėdamas universitetą Karaliaučius turėjo daug išsilavinusių teisininkų. Universitete galėjo studijuoti ir miestelėnai. Čia jie vėliau galėjo siekti aukštesnių postų, kurie kituose miestuose nebūtų prieinami. Prisimenant T. Manno romano herojų Thomą Budenbroką, reikia pabrėžti, kad kaip pirklys Liubeke jis galėjo siekti tik finansų senatoriaus arba geriausiu atveju burmistro posto. Šias pareigas jis eitų tik ribotą laikotarpį ir visuomeniniais pagrindais. O Karaliaučiuje universiteto absolventai galėjo siekti valstybės tarnautojo posto neribotam laikotarpiui, jie netgi galėjo tapti ministrais. Pavyzdys – iš žydų šeimos kilęs didysis Karaliaučiaus teisininkas Eduardas Sim-

sonas iškilo iki reichstago prezidento, o vėliau ir iki reicho teismo rūmų prezidento ir toliau galėjo atakuoti monarchus dėl konstitucijos priėmimo.

Iš Karaliaučiaus yra kilęs ir teisininkas bei garsiausias vokiečių poetas E. T. A. Hoffmannas, kurio eilės daugiausia verstos į kitas kalbas. Paskutiniaisiais metais jis dirbo Berlyno žemės teisme. Tačiau, kaip ir galima buvo nuspėti, jis, kilęs iš Karaliaučiaus, ėmė konfliktuoti su Prūsijos vidaus reikalų ministru, nes išteisino po 1819 m. reakcijos laikotarpio politiškai persekiojamus studentus teigdamas, jog teisti reikia tik už atliktus veiksmus, o ne už įsitikinimus, kad ir kokie radikalūs jie būtų. Už tai E. T. A. Hoffmannas turėjo būti perkeltas į žemesnes pareigas, tačiau, jam mirus, to neįvyko.

Prieš mirtį E. T. A. Hoffmannas parašė įdomią novelę „Pusbroliai prie kampinio lango“ („Die Vetter am Eckfenster“). Du pagyvenę vyrai stovi prie lango ir žiūri į turgaus aikštę, kurioje barasi dvi pardavėjos. Iki atvykstant policijai, kivirčas jau nuramintas aplinkinių barnio stebėtojų. Vienas vyrų prie lango sako: „Matai, liaudis pati gali išspręsti savo reikalus. Jai nereikia jokios policijos, jokių teismų, jokios valstybės.“ Tai buvo paskutinis rašytojo, garsėjusio kaip juodosios romantikos atstovo, politinės nuomonės pareiškimas, kuriame jis parodė savo kritiškąją Karaliaučiaus prigimtį.

19 a. pradžioje Karaliaučius buvo vokiečių liberalizmo ir respublikonų lopšys. Prūsijos reformos gimė Karaliaučiuje. Vienas jų iniciatorių buvo I. Kanto mokinys Christianas Jakobas Krausas. Ch. J. Krausas buvo vienas svarbiausių Prūsijos valstybės teisininkų, kuriam I. Kantas ir Adamas Smithas buvo vienodai svarbūs. Kiekvienas, kuris Prūsijoje siekė užimti aukštesnes valdininkų pareigas, buvo siunčiamas pas Ch. J. Krausą į Karaliaučių, o šis būsimajam bajorijos elito atstovui aiškino, kad bajorija apskritai nereikalinga.

Taip pas Ch. J. Krausą pateko ir Heinrichas von Kleistas, kuris, praradęs viltį tapti geru rašytoju, norėjo būti valdininku. Tačiau būtent Karaliaučiuje jis parašė savo garsiausias pjeses bei noveles ir galbūt tai yra labai įdomus faktas šio miesto, kaip kultūros centro, istorijoje. Heinrichas von Kleistas čia susipažino su didžiais reformuotojais ir mėgavosi šio miesto diskusijų kultūra (I. Kantas buvo

miręs tik prieš porą metų). Jo kūrinys „Michael Kohlhans“ buvo amatų ir verslo laisves, už kurias kovojo ir pagaliau išsikovojo Prūsijos reformuotojai, propaguojantis veikalas. Tik nedaugelis mūsų žino, kad šiandieniniai Vokietijos miestai gyvena pagal 1808 m. Karaliaučiaus policijos prezidento Frey parengtus savivaldos principus.

Vėliau Karaliaučius tapo vokiečių demokratinio judėjimo centru. Šiam judėjimui vadovavo žydų kilmės gydytojas ir politikas Johanas Jacoby. Jis daug nuveikė tam, kad 19 a. trečiajame dešimtmetyje Karaliaučius buvo svarbiausius laikraščius leidžiantis miestas. T. Manno romane „Buddenbrokai“ pasakojama, kaip 18-metė Toni Buddenbrok Travemiundėje susipažįsta su vienu studentu, kuris jai sako, jog Vokietijoje yra tik vienas skaityti vertas laikraštis – „Königsberger Hartungsche Zeitung“. T. Mannas prieš tai rašydamas nuodugniai išsiaiškino šio laikraščio svarbą. Žinoma, kad šis visoje Vokietijoje skaitomas laikraštis Prūsijos karaliui buvo labai nepriimtinas, jis bandė net du sykius J. Jacoby dėl tėvynės išdavimo nuteisti myriop, tačiau teismas jį išteisino. Kai 1870 m. prasidėjus karui Prancūzijoje buvo sulaukytas Fontane ir apkaltintas šnipinėjimu, karalius nuolat galvojo apie J. Jacoby, kuris su Bismarku buvo žinomiausias vokiečių ir didžioji demokratijos Vokietijoje viltis. 19 a. Karaliaučiaus miesto taryboje ir magistratė nuolat dominuodavo Bismarko priešininkai, pažangos partija ir liberalai. Kai buvo įkurta socialdemokratų partija, jie sudarė daugumą miesto parlamente ir reichstago rinkimuose. Abu Vokietijos socialdemokratų vedliai prieš Pirmąjį pasaulinį karą buvo kilę iš Karaliaučiaus – tai žydų kilmės advokatas Hugo Haase ir Augustas Bebelis. H. Haase kartu su A. Bebeliu iki jo mirties 1912 m. buvo partijos vadovai Reiche, tačiau karo metu, 1915 metais, jis nusišalino nuo partinės veiklos, kadangi buvo prieš karo veiksams skiriamus kreditus. Po to jis įkūrė kairiąją socialdemokratų partijos atšaką – USPD, o Karaliaučiuje įsteigė jos būstinę. Per 1919 m. rinkimus – tais pačiais metais nužudomas H. Haase – ši partija Reiche surinko 7,6 proc. balsų, o Karaliaučiuje iškovojo absoliučią daugumą.

Dar vienas svarbus Karaliaučiaus socialdemokratas, kartu su H. Haase kūręs partiją, buvo Otto Braunas. O. Braunas nuo 1920 m.

buvo Prūsijos ministras pirmininkas, tačiau po 1932 m. birželio 20 d. įvykusio vadinamojo „Prūsų smūgio“ jį pakeitė Francas von Papienas. Gal tik nedaugelis šiandien žino, kad Prūsija buvo vienintelė ir paskutinė demokratijos tvirtovė Veimaro respublikoje ir labiausiai priešinosi nacionalsocialistų atėjimui į valdžią. Otto Braunas ir jo vidaus reikalų ministras Severingas nuolat spaudė Reicho vyriausybę laikytis konstitucijos. Šie politikai buvo labiausiai nekenčiami tų, kurie siekė panaikinti respubliką. Tik socialdemokratų ir jų vieno iš vadų Otto Brauno dėka 1918–1919 m. pavyko sukurti demokratinę valstybę. O. Braunas netgi sutiko sudaryti koaliciją su kairiaisiais liberalais ir centristais, o to iki Pirmojo pasaulinio karo buvo nuolat vengiama.

Karaliaučiuje valdė socialdemokratai ir liberalai. Magistrato nariai dar iki trečiojo dešimtmečio netgi demonstratyviai eidavo į žydų kilmės garsių miestelėnų laidotuves. Prieš naciams perimant valdžią paskutinis socialdemokratų partijai priklausęs policijos prezidentas Brandas paskelbė kreipimąsi, kuriame įspėjo apie plintantį antisemitizmą. Jokiam kitame mieste žydų kilmės asmenys nebuvo taip gerai integruoti į biurgerišką vidurinį visuomenės sluoksnį kaip Karaliaučiuje. Nuo 1920 m. iki 1932 m. vyriausiuoju Rytų Prūsijos prezidentu buvo žydų kilmės Karaliaučiaus teisininkas Ernstas Siehras, kuris kartu su miesto burmistru Lohmeyeriu iki paskutiniųjų siekė užtikrinti liberalias tradicijas mieste.

Pasaulio piliečių respublikos istorija pasibaigė 1933 m., kai į valdžią atėjo be galo žiaurus gauleiteris Erichas Kochas, taip pat pagarsėjęs savo brutalumu apiplėšiant užkariautas Lenkijos ir Ukrainos žemes. Iki pat galo jis siuntė savo pavaldinius į mirtį, o pats laivu pabėgo į Vakarų. Už šį režimą buvo žiauriai atkeršyta. Tačiau kerštas teko mieste pasilikusiems gyventojams, o, kaip dažnai nutinka, tai buvo nekalti vaikai ir jaunuoliai.

Pranešimas perskaitytas 2006 m. liepos 17 d.

Iš vokiečių k. vertė Dairita Jackevičienė